

אות א

אוקיר לאסיא עד דלא תצטריך ליה

לעולם יקדים אדם תפלה לצרה, שאלמלא אברהם אבינו
 לא הקדים תפלתו לצרה לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד
 ופליט בימי יהושע בן נון. ואימתי הקדים אברהם אבינו תפלה
 לצרה? כיון שנפטר מבית אבותיו, שנאמר (בראשית י"ג ב'): „וילך
 למסעיו מנגב ועד בית אל". ואיזו קריאה שקרא אברהם? אמר
 יוסף בן עוזיאל: היה יודע אברהם אבינו מעשה עכן שהיה עתיד
 לעשות, וראה בנבואתו שלא ישתיר משונאיהם של ישראל עד
 אחד, לפיכך קרא בשם ה' ואמר: רבון העולמים! ענני! ומה
 נחור וחרן שלא ידעו שמך ולא הלכו באורחותיך מעולם ולא
 נפרדו מבית אבותם – הרי בניהם ובני בניהם יחיו ויירשו ארץ,
 ואני שנפרדתי מבית אבי ולא עברתי על צוויך – הרי בני
 נתחייבו כליהם? אמר לו הקדוש ברוך הוא: בני! כבר נכתבה
 גזירה על בניך שלא יותר מהם אלא אחד בלבד, ושמו יאיר בן
 מנשה, וארבה את זרעו ורעו יעקב, ועכשיו שהקדמת תפלה לצרה
 לפני, לא יהרג מהם אלא יאיר בן מנשה בלבד, כדי שלא
 ישמד ישראל, מיד „ויסע אברהם הלך ונסוע הנגבה" (בראשית י"ב ט')
 לפיכך לא נהרג בישראל בין בית אל ובין העי במקום שהקדיג

אברהם תפלה לצרה אלא יאיר בן מנשה, שנאמר (יהושע ד פ'):
 „ויכו מהם אנשי העי כשלשים וששה איש“, וראוי לפסוק לומר
 „שלשים וששה איש“, אלא מהו „כשלשים וששה איש“? זה יאיר
 בן מנשה ששקול כשלשים וששה של סנהדרין. לפיכך כשראו
 ישראל שנהרג יאיר בן מנשה נודעו ונפלו על פניהם ואמרו:
 אוי לנו שלא היה בישראל כנוהו! אוי לנו! מה תהא עלינו! מיד
 (יהושע ד ה') „וימס לבב העם ויהי למים“. ולכך יקדים אדם תפילה
 לצרה, ואף לרופא שגר לו דורון, וכיון שתבא לידי חולי יזכור
 טובותיך וירצה לבקרך.

והיינו דאמר בן סירא: אוקיר לאסיא עד דלא תצטריך ליתו

אות ב

בר דלא בר שבקיה על אפי מיא וישוט

לעולם הוי מיסר את בנך יותר מדאי והלקה אותו, ואם
 תראה שלא תועיל בו הלקאה עזוב אותו, ואם הוא רודף אותך
 הוצא אותו לסקלו, ואם אין אתה יכול לעשותו בן סורר ומורה
 זרק אותו לגהר ופרנס את הדגים — דברי עוזיאל בנו של בן
 סירא; אבל יוסף בן עוזיאל אומר: וכי אפשר לו לאדם להרוג
 את בנו? אלא כיצד יעשה מי שיש לו בן שאין לו הגון? יעזב
 אותו, ואם ראה שנפל לבור לא יוציאנו אלא יטביענו, ואחר כך
 יבכנו ויתאבל עליו, כמו שעשה דוד, שבכל זמן שרדפו אבשלום
 עזבו, עד שענשו הקדוש ברוך הוא לאבשלום והוחזק
 ראשו באלת, ואף דוד לא פלטהו, אלא שלח מי שהרגו ואחר
 כך בכה אותו והתאבל עליו, כדי שלא יראו בני אדם שהוא יצא
 להורגו, ובן סירא כדברי יוסף בן עוזיאל נכדו.

והיינו דאמר בן סירא: בר דלא בר שבקיה על אפי

מיא וישוט

את ג

גרמא דנפיל בחולקך בין טב או פיש גרדיה

לעולם לא תשא אשה אלא מיוחסת, ואפילו אתה מוצא אותה ערומה, ולא תשא אשה שאינה הגונה לך, ואפילו היא לובשת כלי כסף וכלי זהב, שכל חנושא אשה לשב ממון — ירח נכנס וירח יצא והממון כלה, שנאמר (חושע ה' ז'): „בה' בגדו כי בנים זרים ילדו עתה יאכלם חדש את חלקיהם". שמא תאמר, שהגושא אשה לשם ממון אינו חוטא? כבר נאמר „בה' בגדו"; ושמא תאמר, שבנים שיוצאים ממנה מיוחסים הם ויקנה נכסים הרבה? כבר נאמר „עתה יאכלם חדש את חלקיהם"; ושמא תאמר זמן מרובה יאכלם? הרי כבר נאמר „חדש"; ושמא תאמר נכסיה יאבד הקדוש ברוך הוא ולא נכסיו? הרי כבר נאמר „חלקיהם", ולא שוד, אלא כל חנושא אשה לשם ממון אינו רואה יום טובי צמח, ואם אינו יכול לישא אשה מיוחסת ישא משוחררת לפי שדא במלוא, אף על פי שהיא קשה לו יותר מאיזבל לאחאב ואשתו של קרח שאבדו את בעליהן, ואם לא יגרש אותה יפה עשה, לפי שבשבילה אין מכניסים אותו לדין, שהרי שנינו: ארבעה אין נכנסים לדין, ואלו הן: דקדוקי עניות, וחילי מעים, והרשות א). ומי שיש לו אשה רעה ואינו מגרשה. ואם גרשה לא עשה יפה, שאין עשה משחקת לו אחריה, ולא עוד אלא שהעולם מחשיך לו כשהוא מגרשה.

והיינו דאמר בן סירא: גרמא דנפיל בחולקך בין טב או פיש

ביש גרדיה |

אות ד

דהבא צריך לקמצאה ועולימא להלקאה

לעולם הוי מיסר את בנך יותר מדאי, ולא תמנע ממנו בכל יום הלקאה, כדי שתהא יראתך עליו. מה הזהב צריך הלקאה - אף הנער צריך הלקאה, כדי שתלמדנו דברי תורה שהם דומים ללחם, שנאמר (עמוס ה' י"א): „לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דבר ה'". ומה הזהב אם תלקה אותו יפה מזהיב יפה, אף הנער אם תלקנו יפה יצא יפה, לפיכך הלקה את בנך כדי שתהא יראתך עליו, שאלמלא לא היה שאול בן קיש מלקה את בניו בכל שעה, היה רודפהו יהונתן בנו כשאמר לו (שמואל א' כ' ט'): „בן נעות המרדות", אלא מתוך שהיתה אימתו של שאול עליו לא רדפו לאכיו. ומנין שהיה מלקה שאול ליהונתן בנו? שנאמר (שמואל א' כ' ט"ג): „ויטל שאול את החנית עליו להכותו", וכתיב (שמואל א' י"ד מד): „כי מות תמות יהונתן". ודוד המלך עליו השלום שלא היה מיסר את בניו ולא היה מלקה אותם, לפיכך עמד אמנון ושכב עם תמר אחותו, ולפיכך עמד אבשלום עליו להרגו. ומנין שלא היה מיסר דוד לבנו? דכתיב (מלכים א' א' ו'): „ולא עצבו אביו מימיו לאמר". ואף אברהם אבינו אם לא היה מלקה את בניו ואת בני ביתו היה ישמעאל הורג אותו כשגרשו מביתו, והיו עבדיו הורגים אותו כשאמר להם (בראשית כ"ב ה'): „שבו לכם פה עם החמור" - הדומים לחמור! והיה יצחק עליו השלום הורג לאביו כשנעקד על גבי המזבח, ואף אליעזר היה מבטל שבועתו, ואף בני הפלגשים היו הורגים אותו כשגרשם מעל יצחק בנו, אלא שהיתה יראתו על כלם. ומנין שהיתה יראתו על בניו ועל בני ביתו? שנאמר (בראשית י"ח י"ט): „כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו". ולפיכך תהא יראתך על בניך ולא תמנע מהם הלקאה, שנאמר (משלי כ"ג י"ג): „אל תמנע מנער מוסר". והיינו דאמר בן סירא: דהבא צריך לקמצאה ועולימא להלקאה.

אות ה

הוי טב וחולקך מן טבתא לא תמנע

לעולם הוי ירא שמים בסתר, ואל תהיה כן בעיני אחרים, שבני אדם ילעיגו ממך ויאמרו: שוטה הוא! שכך אמר שלמה (קהלת ז' ט"ז): „אל תהי צדיק הרבה“, וכתיב (קהלת ז' י"ז): „אל תרשע הרבה“, שלא יאמרו לך: רשע הוא! אלא היה בינוני כמו שאול מלך ישראל, ועליו נתקיימו שניהם. בשעה שחמל על אגג יצתה בת קול ואמרה לו: אל תהי צדיק הרבה! וכשהיג לנוב עיר הכהנים יצתה בת קול ואמרה לו: אל תרשע הרבה! וכיון שהסיר את האובות ואת הידעונים ענתה בת קול ואמרה לו: אל תהי צדיק הרבה! וכיון שהלך לאשה בעלת אוב לדיוש ענתה בת קול ואמרה לו: אל תרשע הרבה! שמא בשביל שהיה בינוני לא היה צדיק? הרי כבר נאמר (שמואל א' י"ג א'): „ולא היה איש מבני ישראל טוב ממנו“, וכתיב „בן שנה שאול במלכו“, והלא כבר היו לו בנים? אלא בן שנה – כבן שנה, שלא טעם טעם חטא מימיו. „ושתי שנים מלך על ישראל“ כלומר: ושתי שנים מלך בלא חטא.

והיינו דאמר בן סירא: הוי טב וחולקך מן טבתא לא תמנע!

אות ו

ווי ליה לבישא ווי להון לדבוקייהו

לעולם אל תדור עם רשעים מפני שמלשינים אוחד, ואם תתמה – לך הסתכל ביפתח הגלעדי שהיה צדיק ודר בין שבט אפרים, והיו מרשיעים אותו, וראה שהיו שורפים את בנייהם ואת בנותיהם לבעל, ואף הוא עשה כן והלך והרג את בתו, ראה אותם שהיתה ביניהם שפיכות דמים, ואף הוא עשה כן והלך והרג מהם ארבעים ושנים אלף, לפיכך נעשה רשע ולא אדם

לקבורה, וכיון שמת וקברו אורא מיך מצאו את עצמותיו פזורה בכל מקום, שנאמר (שופטים י"ג ז'): "ויקבר בערי גלעד", מלמד שנפזרו עצמותיו בכל ערי גלעד, ובכל מקום שהיו רואים עצמותיו היו קוברים אותם. וכי זה בלעד נעשה בשכנים רעים? אלא אף נבות היזרעאלי נעשה, לפי שהיה אחאב רשע גמור, והרג אח שכנו והחטיא כל השומע קולו.
ועליו אמר סירא: חיי ליה לבישא חיי להון לדבוקייהו!

אות ז

זרוק לחמך על אפי מיא ויבשתא ואת משכח ליה בסוף יומיא

לעולם יהי שולחנך פרוס לכל מי שיבא, ותחא ראוי שתשרה שכינה עליך, ואב תתמה - הסתכל באותו זמן ששמו מיכה, שאמרו עליו שהוא עובד עבודה זרה, ובשביל שהיה שולחנו פרוס לכל בני אדם, זכה והחייהו הקדוש ברוך הוא כשיצאו ישראל ממצרים, לפי שכבר מת והחייהו משה, ואף זכה לנבואה, שנאמר (מלאכים א' י"ג כ'): "ויהי דבר ה' אל הנביא אשר השיבו", ואף לוט בשביל שהיה מקיים אש"ל זכה לנבואה ונמלט מהפיכת סדום. מאי אש"ל? סימן: אכילה שתיה לוייה. ויש אומרים: לוינה לכל מי שיבא.

מעשה באדם אחד שהיה לו בן והיה מלמדו בכל יום: זרוק לחמך במיא ואת משכח ליה בסוף יומיא! לימים פת האיש ההוא, והיה אותו גער זוכר מה שצוהו אביו: זרוק לחמך במיא! היה נוטל לחם בכל יום והיה זורק לים. ופעם אחת נודמן לו אליהו זכרונו לברכה כזקן, אמר לו: כך צוני אבי, זרוק לחמך במיא! אמר לו: והלא לא למדך (קהלת ט"ז א'): "שלת לחמך על פני המים"? והלחם דומה למלת, מה אין הלחם יכול להאכל

בלא מלח - כך אין העולם מתקיים בלא לחם. מיד היה נוטל בכל יום פת לחם, והיה הולך לנהר והיה זורק הפת במים. והיה דג אחד מזומן באותו מקום והיה אוכל הפת. והיה עושה כך בכל יום עד שגדל אותו דג ביותר, והיה מצער חביריו דגים שבאותו מקום, עד שנתקבצו כל הדגים שבים ובאו אצל לויתן ואמרו לו: אדונינו! יש בכאן דג אחד וגדל הרבה ואין לנו חיים עמו, וגם בכחו אוכל ממנו בכל יום עשרים או יותר. מיד שלח לויתן בשבילו, שלח אליו דג ואכלו, ועוד שלח שליח אחר ואכלו, עד שבא לויתן אצלו ואמר לו: באי זה מקום גדלת כל כך? ואמר לו: בשפת הים. אמר לו: וכי הללו עומדים בים ואינם גדלים כך, ואתה גדלת בשפת הים כך? אמר לו: הן! מפני שיש אדם אחד שמביא לי בכל יום פת לחם, ואני אוכלה בבוקר ובצהרים, ואני אוכל בבוקר עשרים דגים ובערב שלשים. אמר לו: מפני מה אתה אוכל חביריך? אמר לו: מפני שהם באים אצלי ואני אוכלם, ועליהם נאמר (ישעיה ג' ו'): „ומבשרך לא תתעלם“. אמר לו: לך והבא אותו אדם לפני! אמר לו: למחר! מיד הלך אותו דג וחפר במקום שהיה אותו נער נוהג לבוא, ועשה שם מחילה, והכניס אותו דג פיו לתוך החפירה. למחר בא אותו נער כמנהגו ורצה לעמוד על אותו מקום ונפל במים. פתח הדג את פיו ובלעו והכניסו בים והביאו אצל לויתן. אמר לו: הקא אותו! הקיאו, ויצא מפיו של אותו דג, ונפל בפיו של לויתן. אמר לו: בני! מה ראית שזרקת לחמך במים? אמר לו: מפני שלמדני אבי מנעורי: „שלח לחמך על פני המים“. מה עשה לויתן? הוציאו מפיו ונשקו ולמדו שבעים לשונות וכל התורה כלה, וזרקו על שלש מאות פרסאות מים ועד יבשה, ונפל במקום אחד שלא דרכו בו בני אדם, וכשנפל ציף נשא עיניו וראה שני עורבים פורחים עליו, והיה אחד אומר לאביו: אבי! תראה אדם זה, אם הוא חי או מת? והיה האב משיב ואומר: איני יודע בני! אמר: ארץ ואוכל את עינו מפני שאני מתאוה לאכול עיני

בני אדם! והיה האב אומר לו: בני! לא תרד, שמא הוא חי. הבן היה אומר: ארד ואוכל את עיניו. מיד ירד. ואותו האיש היה מבין מה שהיו מדברים זה עם זה, וכשירד על מצחו מיד פשט ידיו ואחז אותו ברגליו. מיד צעק אותו עורב לאביו, ואמר: אביו! אביו! הוי יודע שנתנני חי בידי לא אוכל קום! כיון ששמע אביו, היה צועק ובוכה ואמר: אוי לי על בני! צעק ואמר: אתה בן אדם! עזוב את בני, יהי רצון שתבין לשוני, קום וחפור תחתך, ותמצא שם גנו שלמה מלך ישראל! מיד עזב את בנו, וחפר תחתיו, ומצא שם גנו שלמה, אבנים טובות ומרגליות, עד שנתעשר הוא ובניו.

ועליו אמר בן סירא: פרוש לחמך ושולחנך לכל מי שיבא תתן.

אות ה

חזית חמר אוכם? לא אוכם ולא חיזור

לעולם למד לשונך לימר: איני יודע! שמא תתבדה ותאחז. אם יבא אדם ויאמר לך: ראית אבידה פלוגיתא? אמור לו: לא ראיתי! אף על פי שתראה אותה, מפני הסכנה ההיא.

מעשה באדם אחד שהיה עומד בדרך רשות הרבים ובא לו גוי אחד ואמר לו: ראית בכאן חמור אחד כלו לבן? אמר לו: ראיתי חמור כלו לבן ואזניו שחורות. אמר לו הגוי: באי זה דרך הלך? אמר לו: בדרך פלוגי. הלך הגוי באותו הדרך, ולא מצא החמור. חזר הגוי אצלו ואמר לו: לך עמי ונבקשני אני ואתה עד שנמצא אותו. הלכו שניהם ולא מצאו החמור. אמר לו: תן לי החמור שלי שאתה גנבת אותו. מיד הלך לשלטון העיר ואמר לו: זה גנב לי חמור לבן ששנה מאה דינרים. גבה ממנו השלטון מאה דינרים בשביל החמור. ועוד טען עליו

בעל החמור ואמר לשלטון: טלית אחת היתה לי על החמור ששנה חמשים זהובים והיו צרורות בטלית מאתים דינרים. גבה ממנו עד ארבע מאות דינרים. לפיכך אמר בן סירא: למד לשונך לומר „לא ידעתי“ שהוא שקול כזהב וככסף.

ואמר עוזיאל: אם יודע אדם להפוך את דבריו – מוטב, ואם לאו ישתוק. לפיכך מנעו חכמים דבור הרבה ואמרו: לא מצאתי לגוף טוב משתיקה! ואין גוף טוב אלא מי שיש בו שתיקה. וכן כמו שתקנו חכמים שתיקה בשביל החמה, כך תקנו על שור ועל שה ועל שלמה ועל כל אבידה שבעולם.

והיינו דאמר בן סירא: חזית חמור אוכם? לא אוכם ולא חזיר!

אות ט

טב לביש לא תעביד ובישא לא מטי לך

לעולם כשתראה אדם רשע אל תלך עמו בדרך אחד ואל תעש לו טובה כלל, שבשביל טובה שעשה יעקב לעשו הרשע כששלח לו יעקב אותו הדורון ואמר לשלוהו (בראשית י"ב ה'): „כה תאמרון לאדוני לעשו כה אמר עבדך יעקב, אמר לו הקדוש ברוך הוא: אני אמרתי (בראשית כ"ה כ"ו): „ורב יעבוד צעיר“, ואתה אמרת „עבדך יעקב“ ועשית אותו אדון עליך? אני אקיים את דבריך, והוא ימשול עליך בעולם הזה ואתה תמשול בו לעולם הבא. אמר יעקב לפניו: רבנו של עולם! גלוי וידוע שמראה עשיתי דבר זה. אמר לו הקדוש ברוך הוא: אם כן חזור לך ואל תלך בדרך אחד עמו. אמר לפניו: רבנו של עולם! איני יכול להפרד ממנו מפני שאני מתירא ממנו. אמר לו הקדוש ברוך הוא: ומה לוט שצדיק גמור היה ועסק בתורה אפילו הכי לא רצה אברהם לילך עמו בדרך אחד, אלא אמר לו (בראשית י"ג ט'): „אם השמאל ואימינה ואם הימין ואשמאלה“

עשו אחיך שהוא רשע גמור לא חתפרד ממנו? מה עשה יעקב
הלך ונתפרד ממנו, שנאמר (בראשית ל"ג י"ד): „יעבור נא אדוני
לפני עבדו, וכתוב (בראשית ל"ג ט"ז): „וישב ביום ההוא עשו לדרכו
שעירה" וכתוב (בראשית ל"ג י"ז): „ויעקב נסע סכותה". ואמרו עליו,
שבשביל שהלך עמו בדרך אחד מתו כל מקנהו וכל בהמתו ולא
נשתייר לו אלא כבשה אחת בת שנתה בזכות אברהם ויקנו,
ובשביל שאמר יעקב לשלוותיו שיאמרו לעשו „עבדך יעקב", אנו
עובדים היום לזרעו של עשו ומנין שלא נשתייר לו אלא כבשה
אחת? שנאמר (בראשית ל"ג י"ז): „ולמקנהו עשה סכותה", וכי איפשר
לו לאדם לעשות סוכה לכל אחד ואחד? אלא לומר לך, שמפני
שלא נשתייר לו אלא כבשה אחת ומרוב אהבתו אותה עשה לה
שתי סכות, בסוכה אחת היתה עומדת ביום ובאחרת — בלילה.
ולפיכך לאדם רע לא תעשה טובה, וכשם שלא תלך עמו בדרך
אחד אף לא תעשה לו טובה כלל.

ומעשה באדם אחד שהיה הולך לארץ ישראל, נשא עיניו
וראה שני עורבים האב ובנו, ונפלה מריבה ביניהם, והיה האב
אומר לבנו: למה אין אתה שומע לדברי שאני אמרתי לך
בשביל האיש שהיה הולך בשדה, כשאמרת לי שאתה מתאוה
לאכול את עיני, ואמרתי לך שלא תרד אצלו ולא תאכול את
עיניו שמא חי הוא וכל האדם ערום הוא מאד, ואתה אמרת
שמת הוא, ולא שמעת לדברי, וירדת אצלו ולקח אותך, וצעקת
אלי צעקה גדולה ואני חסיתי עליך, ובשביל שראיתי לך בצער
גדול הראיתי לו חגנו כמו שראית, וכן בדברים אחרים אינך
שומע לי? והעורב היה מיסר את בנו בזה הענין, והבן איננו
שומע לו, וכעס עליו עד מאד, וקם מהרה על בנו בכעס, והרג
אותו ושכך חמתו, ומאחר ששכך חמתו היה מתנחם מכל אשר
עשה לבנו, ופרח מהרה והביא עשב בפיו ושמו על בנו והחיותו,
והלכו שניהם ביחד. ואותו האיש היה רואה כל מה שעשה
העורב, והלך ונטל אותו העשב ויצפנו והלך לדרכו. כיון שהוא
גאלך בדיך נשא עיניו פעם אחרת, וראה שתי צמרים מריבות

וז עם זו, עד שנפלה האחת על חבירתה והרגה אותה, מיד עמדה
 הצפור החיה בפריחה, ואותו האיש יושב במקומו לראות מה
 תעשה הצפור החיה לחבירתה המתה, אם תחיה אותה כמו שעשה
 העורב לבנו, והמתין שם עד שתי שעות, עד שראה את הצפור
 החיה שבאת במהרה והעשב בפה ושמה על הצפור המתה וחתה
 אותה ופרחו שתייהן באויר והלכו ביחד בשלוח. כיון שראה אותו
 האיש המעשה שעשתה הצפור בעשב, אמר: אלך ואטול זה העשב
 ואראה אם הוא כמו העשב האחר שנטלתי מן העורב! הלך
 ונטל אותו העשב וראה שהיה זה כמו זה ואמר: מה אני עומד
 בכאן? אטול עשב זה כיון שהוא בדוק שתי פעמים ואחיה בו
 המתים שבארץ ישראל! ויהי הוא הולך בדרך ומצא אריה אחד
 מת שוכב בדרך, אמר: אטול עכשיו מזה העשב ואשים על זה
 האריה ואראה אם אחייתו ואם לאו! מיד נטל מן העשב ושמו
 על האריה והחיותו, ועמד מיד האריה והרג את האיש ואכל
 ממנו עד ששבע, והיו אותם שני עורבים עומדים על אותו האיש
 ואומרים: ווי לך שלקחת העשב לרעתך!
 והיינו דאמר בן סירא: טב לביש לא תעביד, ובישא לא
 מטי לך!

אות י

ידך מן טיבותא לא תמנע

לעולם לא תמנע ידך מליתן פרוטה לעני, ואל תעלם אונך
 משמוע זעקתו ותחנתו, שכל המונע ידו מליתן פרוטה לעני —
 אף הקדוש ברוך הוא ימנע מליתן לו טובה, ומוריד אותו מנכסיו,
 ומביא אותו לידי עניות, מפני שהנכסים דומים לזוזים: מה זוזים
 הם גלגל — אף הנכסים גלגל הם שחוזרים בעולם. וכל המעלים
 עיניו מזעקת דל גם הוא יקרא ולא יענה, ואם נותן צדקה לעני

הקדוש ברוך הוא נותן לו צדקה, שנאמר (משלי כ"א כ"א): „רוּדֵף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד". ולא עוד, אלא שכל הנותן פרוטה לעני מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן, לפי שבזמן שבית המקדש קיים - אדם נותן שקלו ומתכפר לו, ועכשיו שגרמו עונותינו ואין לנו בית המקדש קיים - אדם נותן צדקה לעני ומתכפר לו על כל פשעיו.

אמר רבי יוסי: בוא וראה שאין כמדות בשר ודם מדותיו של הקדוש ברוך הוא: מדות בשר ודם - אדם מביא דורון למלך ספק מקבלים ממנו ספק אין מקבלים ממנו, ואם תאמר שמקבלים ממנו - ספק רואה פני המלך ספק אינו רואה פני המלך, ואם תאמר שרואה פני המלך - ספק עושה רצונו ספק אין עושה רצונו, ואם עושה לו רצונו - ספק יוצא בשלום וספק אין יוצא בשלום. אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן, שזוגותו צדקה לעני רואה פניו של הקדוש ברוך הוא, שנאמר (תהלים י"ז ט"ז): „אני בצדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך”.

אמרו עליו על דוד מלך ישראל, שבכל יום ויום היה נותן צדקה לעני, וכמו כן כשהיה נכנס לבתי כנסיות ולבתי מדרשות היה נותן צדקה ואומר: „אני בצדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך”.

והנותן צדקה לעני צריך לפייסו בדברים, לפי שהנותן צדקה לעני מתברך בשש ברכות, ואלו הן: „אז יבקע כשחר אורך, וארוכתך מהרה תצמח, והלך לפניך צדקך, וכבוד ה' יאספך, אז תקרא וה' יענה, תשוע ויאמר הנני, אם תסיר מתוכך מוטה שלח אצבע ודבר און” (ישעיה נ"ח ה-ט) - הרי בכאן שש ברכות. ועוד אמרו, שהנותן צדקה לעני ומפייסו בדברים מתברך בשלש עשרה ברכות, ואלו הן: „ותפק לרעב לחמך, ונפש נענה תשביע, וזרח בחושך אורך, ואפלתך בצהרים, ונתך ה' תמיד, והשביע בצהצחות נפשך, ועצמותיך יחליץ, והיית כגן רוח, וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו, ובנו ממך חרבות עולם, מוסדי דור ודור תקומם, וקורא לך גודר פרץ, משובב נתיבות לשבת”.

ישעיה נ"ח י"ב י'). כל הנותן צדקה לעני צריך לפייסו בדברים וליתן לו בסתר, מפני שגדול העושה צדקה בסתר יותר ממשה רבינו עליו השלום, שהרי במשה כתיב (דברים ט' י"ט): "כי יגורתי מפני האף והחמה", ונותן צדקה לעני בסתר כתיב (משלי כ"א י"ד): "מתן בסתר יכפה אף", ואין "אף" של כאן אלא מלאך המות, שכן מצינו בבנימין הצדיק שבכל עת היה נותן צדקה בסתר ונרפא מחליו, שכפה את מלאך המות בצדקותיו, ואף מלאך המות הלך מביתו, שלא היה יכול לשלוט עליו, והוסיפו לו על שני עשרים ושתיים שנה, מפני שבנימין הצדיק היה ממונה על קופה של צדקה, ובאתה לו אשה אחת ושבעה בניה, ואמרה לו: רביו פרנסו! אמר: אין בקופה של צדקה כלום! אמרה לו: ואם אין אתה מפרנסני הרי אני ובני מתים! מיד עמד ופרנסה משלו בסתר. לימים חלה בנימין הצדיק ונטה למות, אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם! אתה אמרת שכל המקיים גפש אחת מישראל כאלו מקיים כל העולם כולו, וזה בנימין הצדיק החיה האלמנה ושבעה בניה ונתן להם צדקה בסתר הרי הוא מצטער בצער מיתה?! בקשו עליו רחמים מלאכי השרת, וקרעו גזר דינו של מיתה, והוסיפו על שנותיו שנים ועשרים שנה.

ולפיכך אל תמנע ירך מליתן צדקה, ומי שאין בידו לתת לו כלום, צריך לפייסו בדברים ולנחמו מעניותא, ושיאמר לו: המקום ירחם עליך! וכל מי שיש בידו ליתן ונותן לו ומפייסו בדברים, מתברך בשלש עשרה ברכות, ומאריכים לו חייו, ומוסיפים לו על שנותיו, ונצול ממיתה משונה ומדינה של גיהנום, והיין לו בנים זכרים שנותנים צדקה, ובעלי חכמה ובעלי עצה ובעלי תורה ובעלי מדות טובות, ומקיימים כל המצות שבעולם, ונצול מן הנחשים ומן העקרבים ומן המזיקים ומכל מיני משחית, שפעם אחת היו יוצאים יוסף ועזריאל בדרך וראו שני עניים באים מן חחר ועצים על ראשם, אמר לו יוסף: עזריאל! אני רואה בכאן נער ועצים על ראשו ובתוך העצים עקרב, ולא היתה רשות

לעקרב לנשוך אותו! קרא לנער ואמר לו: יש לך בזו הדרך שום צדקה! אמר לו: נער אחד הלך עמי לבית הכנסת והיה יתום ולא היה לו לאכל ומפתי נתתי לו ואכל עמי ביחד. אמר לו: אשריך שנצלת מן המיתה!
והיינו דאמר בן סירא: ידך מן טיבותא לא תמנע!

אות כ

כלתא עלתא לגיננא ולא ידעה מאי מטי לה

לעולם אל יאמר אדם שום דבר אלא, אם גוזר השם.
ההוא אדם שהיה אומר: למחר אשב עם ארוסתי בחופה ואדבק עמה! אמרו לו: אמור, אם יגזור השם! אמר להם: אם יגזור אם לא יגזור—אני אשב עם ארוסתי למחר בחופתי! וכך עשה. נכנס עם ארוסתו לחופה וישב עמה כל היום, ובלילה עלו שניהם למטה, וקודם שיוקק עם ארוסתו מתו שניהם. למחר מצאו אותם מתים זה עם זה. אמרו: קושטא אמר בן סירא: כלתא עלתא לגיננא ולא ידעה מאי מטי לה! מכאן אמרו: כל הרוצה לעשות שום דבר יאמר, אם גוזר השם, ואם אינו אומר כך—לא יצלח לעולם.

ושוב מעשה באדם אחד שהיה עשיר גדול והיו לו קרקעות הרבה ולא היו לו שוורים לחרוש אותן בהם, מה עשה אותו האיש? נטף כיס של מעות שהיו בו מאה דינרים והלך לעיר אחת לקנות שוורים או פרות לחרוש קרקעותיו, וכשהיה הולך בדרך פגע בו אליהו זכרונו לברכה. אמר לו: להיכן תלך? אמר לו: לכפר שוורים לקנות שוורים או פרות. אמר לו: אמור, אם יגזור השם. אמר לו: אם יגזור או לא יגזור—הרי מעותי בידי ואעשה צרכי. אמר לו: ולא בהצלחה! הלך לאותו דרך לעשות צרכו ונפל לו כיסו, וכיון עהלך לכפר שוורים לעשות

סחורתו שלח ידו ליקח הכיס לתת המעות ולא מצא כלום. מיד חזר לביתו במר גפש ונטל ממון אחר שני והלך לכפר אחר כדי שלא יפגע בו אליהו. וכשהיה מהלך בדרך, פגע בו אליהו ונזדמן לו כוון אחד, ואמר לו: להיכן תלך? אמר לו: לקנות שורים. אמר לו: אמור „אם גזור השם“. אמר לו: אם יגזור או לא יגזור—הרי מעותי בידי ואיני מתיירא מכלום. מיד הלך האיש לדרכו. וכשהוא הולך בדרך נתן לו אליהו שינה, ושכב בדרך וישן, ונטל אליהו אותו הכיס מידו, וכשהקיץ משנתו לא מצא כלום, וחזר לביתו בפחי גפש, ונטל ממון שלישי, והלך לו, ופגע בו אליהו וזכרונו לברכה אמר לו: להיכן אתה הולך? אמר לו: לקנות שורים אם יגזור השם. אמר לו: לך לשלום ובהצלחה! מיד החזיר לו אליהו זכרונו לברכה כל מעותיו, והכניסם לכיסו, והוא לא ידע מאומה ממעותיו, ומיד הלך לקנות שורים, ומצא שם שתי פרות אדומות שלא היה בהם שום מום, ואמר לבעליהן: בכמה הפרות האלו? אמרו לו: במאה דינרים. אמר: אין עמי מאה דינרים. מיד הכניס ידו לתוך כיסו, ומצא שם שלש מאות דינרים, ומיד קנה אותן הפרות, ועשה כל צרכיו וקנה שורים לחדוש קרקעותיו, ואחר כך מכר הפרות למלך באלף דינרים של זהב.

ולפיכך כל אדם שרוצה לעשות שום דבר צריך לומר „אם גזור השם“, שאינו יודע מה שיהיה ממנו בעולם הזה מערב עד בוקר, שכך אמר בן סירא: מצרפא ועד רמשא מתחרב עלמא, ואדם נכנס לחופה ואינו יודע מה יבא עליו קודם שיכנס. והיינו דאמר בן סירא: כלתא עלתה לגיננא ולא ידעה

מאי מטי לה!

אות ל

לחכימא ברמיזא ולשטיא בכרמיזא

לעולם לא יעשה אדם כלום עם שוטה, שאם נפל בידו כלום כתוב אותו בקרן הצבי, שלא תראנו לעולם. ואם יש לך כלום אצל השוטה, לא תפייס אותו, ואל תדבר לו בלשון רכה אלא בחזקה, במקל דבר לו ובמקל תטול ממנו כל מה שיש לך אצלו, ואל תאמר לו כלום ברמו, שלא ישמע ממך, שכן מצינו ביהוא בן נמשי מלך ישראל שהיה שוטה ביותר, וכיון ששלח אלישע עליו השלום את יונה בן אמיתי למשוח את יהוא למלך לא בא אליו אלא ברמו, וכיון שהלך יונה ומצאו שהיה יושב במסיבה עמד לפתח הבית, רמו לו ולא הבין, והיה מדבר לו ולא היה שומע, ואשר יושבים סביבו היו שומעים והוא לא שמע מאומה, עד שנטל מקל וקלע אחריו, מיד שמע ולא יצא מפניו שהיה עצל, אלא אמר לו: אל מי מכולנו? ויאמר: אליך השר! ומנין שהיה משוגע? שנאמר (מלכים ב' ט' כ'): „והמנהג כמנהג יהוא בן נמשי כי בשגעון ינהג“. והחכם ברמו יודע כל מה שבלבבך.

ולפיכך לא תעשה לשוטה רמו אלא במקל, שכן אמר בן סירא: לחכימא ברמיזא ולשטיא בכרמיזא!

אות מ

מוקיר מבסרוהי דמי לחמרא

לעולם אל תכבד את הרשעים ואל תכבד את מי שמבזה אותך, שהרי אחאב בן עמרי הלך וכבד את בן הדד מלך ארם הרשע ודומה לו, אמר לו הנביא: לך והרוג את בן הדד! והלך

אליו ולא רצה להרגו, אלא החייהו וכבדו ביותר, ומרוב האהבה שאהב אותו כרת עמו ברית, ונתן לו עיירות כל ראמות גלעד, והשיבו למלכותו, והוא היה רשע גמור, שמבזה את מי שמכבד אותו, ולימים חשב בלבו ואמר: מפני מה מכבד אותי אחאב בן עמרי, אלא מפני שהוא ירא ממני?! והפר את הברית אשר כרת עמו, ולא זכר אותו רשע את הטובות שגמל לו ואת אהבתו שהיה מכבדו ביותר, ומרד בו, ומיד יצא עליו למלחמה, ולא עוד אלא שצוה לשרי הרכב: לא תלחמו את קטן ואת גדול עד שתהרגו המלך! וכן עשו עבדיו, והרגו את אחאב בן עמרי, ושלם לו רעות תחת טובות. ועל כן אמרו המושלים: כל המכבד את אויבו לימים מת על ידו! ולזה כן אירע.

ואף שאול מלך ישראל כשחמל על אגג והחיה אותו וכבדו ביותר, על כן יצא מכנו המן הרשע, שבקש להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים ולא חמל עליהם, ולא זכר רחמי שאול שחמל על אגג זקנו.

ועוד מעשה באדם אחד עשיר גדול ולא היה לו מי שיירש אותו, והיה יתום אחד שכנו והיה גוי, ונתיעץ בלבו ואמר: אטול זה היתום ואגדלנו עמי ותהיה לי זכות ממנו! מיד עשה כן, וישב אותו יתום עמו כשלוש שנים ועמד בכל צרכיו, וכיון שראה אותו יתום כל נכסיו וכל עושר ביתו, אמר: עתה ימות זה ואירש כל נכסיו! יום אחד חשב בלבו מחשבה רעה ואמר: אהרוג אותו ואת אשתו וישאר הכל בידי! והיו מתקנים קדרה אחת לסעודה ונתן לתוכה סם המות ואכלו ממנו הוא ואשתו ומתו שניהם, והוא לא ריחם עליהם כמו שרחמו הם עליו, ולא זכר החסד שעשו עמו, ולא תאמר, שזה הגוי עשה כך ולא אחר, אלא אחד מגדולי ישראל עשה כך. שהרי ייאש מלך ישראל עשה כך ליהודע חכהן, נטל ונשא עמו כל הכתוב עליו בענינו, והרג את זכריה בנו ולא זכר חסד אביו.

ולפיכך אמר בן סירא: מוקיד מבסרוהי דמי לחמראן

אין „מבטרוהי“ אלא בוזים אותו, שכן תרגום (במדבר טו ל׳א):
 „דבר ה' בזה“ — „ארו פתגמא דה' בסר“

אות נ

נור דליק מוקיד גדישין סגיאין

לעולם אל תלשין את חבירך, שכל המלשין את חברו אין
 תקנה ולא רפואה לעולם הזה, ולא רפואה לעולם הבא, שאש
 גטה שורפת גדישים הרבה, שאין מחריבה את העולם אלא
 שון הרע, שלשון הרע מעט הורגת אנשים צדיקים וחסידים
 גימ, שבשביל לשון הרע שעשה דואג האדומי על דוד נהרגו
 יקים וחסידים רבים והם שמונים וששה איש ונשיהם ובניהם
 ופם וכל בהמתם כל נוב עיר הכהנים, ולא נהרגו כל אלו
 שביל שום חטא שהיה בהם, לא גלוי עריות ולא שפיכות דמים,
 לא בשביל לשון הרע שנתנו צדקה לדוד, ולא לדוד בלבד נתנו,
 לא לכל אנשי גבעון היו מפרנסים, ובשביל שראה דואג שנתן
 ון אחימלך לדוד, הלך והלשינו למלך, והוסיף על מה שראה
 :מר (שמואל א' כ"ב): „וישאל לו בה“ . ולמה נקרא שמו דואג?
 לא היה בעולם יותר רשע ממנו, ולא עוד אלא בשביל לשון
 הרע שעשה ציבא מאדוניו נחוב בית המקדש. בשעה שאמר דוד
 ופיבושת (שמואל ב' י"ט ל'): „אתה וציבא תחלקו את השדה“
 תה בת קול ואמרה: רחבעם וירבעם יחלקו את המלוכה!
 שביל שקבלו דוד חרב בית המקדש וגלינו מארצנו.
 ובשביל לשון הרע אמר בן סירא: נור דליק מוקיד גדישין

יאין!

אות ס

סבא בביתא סימנא טבא בביתא

עולם הוי מכבד את הזקנים ואל תבזם, שכל מי שמכבד את הזקנים אם הוא רשע נעשה ירא שמים, שנאמר (ויקרא י"ט ל"ב): „מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלהיך אני ה'". מכאן אמרו: כל המכבד את הזקן כאלו מכבד את הקדוש ברוך הוא, שאלמלא הזקנים אין העולם מתקיים, ואם יאמרו לך הזקנים: סתור ביתך ועשה אשפה! סתור בעצת הזקנים, ואם יאמרו לך הבחורים: בנה אשפה זו ועשה שם בית! תבזם ולא תבנה בעצת הבחורים, שסתירת זקנים בנין ובנין גערים סתירה. ולא תעשה כרחבעב בן שלמה ששמע לעצת הילדים ועזב עצת הזקנים וסתר המלכות וירד ממנה. ואין העולם מתקיים אלא בשביל הזקנים ובשביל תינוקות של בית רבן שלא חטאו, וכל מדינה שאין בה זקן ראוי ליתרב. ואם תראה שהזקנים ספו תמו מן העיר, רעה באה לעיר, שנאמר (ישעיה ג'ו א'): „כי מפני הרעה נאסף הצדיק, ואם תתמה מדבר זה — לך והסתכל בלוט שכל זמן שהיה לוט בסדום לא נהפכה ולא נשרפה העיר עז שיצא ממנה. ומנין שכך היה? שאותו היום שהלכו המלאכים לסדום היו רוצים לאבדה ולהשחיתה, מיד כשסגרו המלאכים הבית רצו להשחיתה, שכך התחילו להכותם בסגורים, שנאמו (בראשית י"ט י'): „וישלחו האנשים את ידם ויביאו את לוט אליהם הביתה ואת הדלת סגרו, ומיד הכו לאנשי העיר, שנאמו (בראשית י"ט י"א): „ואת האנשים אשר פתח הבית הכו בסגורין מקטון ועד גדול וילאו למצוא הפתח, ובשביל שהיה לוט זקן וצדיק נתעכבו המלאכים מלהשחית אותו יום ואותו לילה עז למחר שיצא ממנה, שנאמר (בראשית י"ט ט"ז): „וכמו השתר עלו ויאיצו המלאכים, וכמו שהוא עכב יציאתו מן העיר כך עכב המלאכים להשחיתה, שאינם יכולים לעשות דבר, שנאמר (בראשית י"ט כ"ב)

מהו המלט שמה כי לא אוכל לעשות דבר. ומיד שיצא ממנה כש'לש פסיעות התחילו להשחיתה. ומנין שזקן היה לוט? שנאמר (בראשית י"ט א'): "ותאמר הבכירה אל הצעירה אבינו זקן." ואף בימי דור המבול לא בא המבול על הארץ עד שנפטר מתושלח לבית עולמו, שכל זמן שמתושלח קיים, עיכב הקדוש ברוך הוא להביא מבול לעולם, שכן מצינו בנח שמאחר שנכנס לתיבה עמד בה ולא בא המבול. אמר נח לפני הקדוש ברוך הוא: רבוננו של עולם! מפני מה הכנסתני בתיבה: להמית או להחיות? אמר לו: להחיות! אמר לפניו: אם כן אנו יושבים בתיבה ואין המבול יורד לעולם, טוב לנו שנשב בארץ! השיבו הקדוש ברוך הוא ואמר לו: זקן אחד יש לי בארץ וצדיק גמור הוא ואין לי רשות להוריד מבול בעולם עד שיפטר מן העולם. אמר לפניו: רבוננו של עולם! ומי הוא הצדיק? אמר לו: מתושלח זקן. אמר לו: אם כן תכניס אותו עמנו וירד מבול לעולם כמו שאמרת. אמר לו: אינו מתקיים בעולם אלא שבוע אחד ואחר כך יפטר לבית עולמו וירד מבול לעולם, שנאמר (בראשית ז' ד'): "כי לימים עוד שבעה אנכי ממיר על הארץ." וכיון שעברו שבעת ימים נפטר מתושלח ובא המבול מכאן אהרן, שבשביל זקן אחד שיהיה בארץ והוא צדיק גמור אין הקדוש ברוך הוא מביא רעה לעולם, שכן מצינו שבשביל מתושלח נתעכב המבול ולא בא לעולם, ואחר שמת מיד בא המבול, שנאמר (בראשית ז' י'): "ויהי לשבעת הימים ומי המבול היו על הארץ." ואם תאמר: נח צדיק היה ובא המבול לעולם ולא נתעכב בשבילו מאומה? יש אומרים שצדיק היה נח בדורותיו ולא בדור אחר, שכן אמר לו הקדוש ברוך הוא (בראשית ז' א'): "כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה" בדור הזה אתה צדיק אבל לא בדור אחר, ולא עוד אלא שלא היה זקן, שבשביל הזקנים טובה באה לעולם ובאסיפתם רעה באה לעולם, שנאמר (ישעיה נ"ז א'): "הצדיק אבד ואין איש שם על לב ואנשי חסד נאספים ואין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק."

וכל השומע עצתו של זקן ניצל מכל צרה כדאמר בן סירא
טבא בביתא סימנא טבא בביתא!

אות ע

ערבא טבא מאה צפריין, ובישא — אלף אלפין

לעולם אל יתערב אדם לא מעשיר הרבה ולא מעני הרבה
אלא מבינוני, ולא מצדיק הרבה ולא מרשע הרבה אלא מבינוני
בחסידות ובינוני בעשירות, ולא מצדיק בן רשע ולא מרשע בן
צדיק אלא טוב בן צדיק, כגון יהודה בן יעקב. והלא יהודה בן
יעקב צדיק גמור היה? אלא מפני שמכר ליוסף אחיו וגרם לאביו
שחטף ממנו הנבואה, שנאמר (בראשית ל"ו כ"ז): „ויאמר יהודה אל
אחיו מה בצע כי נהרוג את אחינו וכסינו את דמו לכו ונמכרנו
לישמעאלים“, ולא עוד אלא ששכב עם תמר כלתו, לפיכך לא
נקרא צדיק גמור אלא טוב בן צדיק. לפיכך אם תתערב מעשיר
גדול לא תוכל עמו, שאין אתה רשאי לכוף אותו מרוב עשרו,
ואם תתערב מעני הרבה שלא יש לו מאומה מה יתן לך?
שאינו לא בין החיים ולא בין המתים!

מעשה באדם אחד שרצה להתערב ממנו בכלום. בא אליו
אדם טוב ועשיר גדול, אמר לו: תתערב בי. אמר לו: כן! ועשה
וערב בו לימים כיון שבא הזמן, אמר לו: חן שערבתי ממך!
אמר לו: בא למחר! הלך אליו למחר ולא נתן לו כלום. אמר
לו: בא אצלי לשבוע אחר ואתן לך ממוןך! וכן עשה. הלך
אליו ולא נתן לו כלום, עד שהלך אליו מחדש לחדש ומשבוע
לשבוע ומיום ליום. בין כך השכים לפתחו יותר ממאה פעמים
ולא נתן לו כלום עד שאמר לו: והלא אמר הכתוב (משלי ג' כח):
„אל תאמר לרעך לך ושוב ולמחר אתן ויש אתך?“ אמר לו:
מתלמידים אתה! מיד נתן לו ממנו והלך לו. לשנה אחרת

אמר: אתערב מעני ואראה מה תהיה אחרית הדבר! וכן עשה. כיון שבא הזמן הלך אליו ואמר לו: אין לי מאומה ליתן לך! השכים לשביע אחר, אמר: אין לי מאומה ליתן לך! וכן כל יום ויום, עד שהלך אליו יותר מאלף פעמים ולא נתן לו כלום, עד שאמר: אין ערבות טובה לעולם לא מעשיר ולא מעני! והיינו דאמר בן סירא: ערבא טבא מאה צפרין, ובישא— אלף אלפין!

אות פ

פתור פתורא פריש מחלוקת

לעולם ימנע אדם מביתו מחלוקת, כשיראה שמריבים זה עם זה אנשי ביתו יפרוס שולחנו וימנע המחלוקת מתוך ביתו, שאפילו עובד עבודה זרה ואין בביתו מחלוקת — טוב לו, ואם הוא מתעסק ביראת האל על אחת כמה וכמה שיהיה טוב לו, שנאמר (תהלים פ"ב א'): „אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט“, ונאמר (מלאכי ג' ט"ז): „אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב בספר זכרון לפניו“, ומנין שאפילו עובד עבודה זרה שטוב לו? שנאמר (הושע ד' י"ז): „חבור עצבים אפרים הנח לו“, וכתוב בתריה (הושע י' ב'): „חלק לבם עתה יאשמו“, והיאך ימנע אדם מחלוקת מתוך ביתו? יפרוס שולחנו מהרה ותסתלק המריבה, שכן מצינו באיש בושת בן שאול, כיון שהיתה מחלוקת בביתו שמריבים זה עם זה, היה ציבא נערו פורס שולחנו, ומיד היתה נפסקה המריבה, ואם היה רואה שעדין מריבים — מוסיף להם יין כדי לשמחם, שנאמר (תהלים ק"ד ט"ז): „ויין ישמח לבב אנוש“, ובשביל שהיה ציבא מבטל המחלוקת מבית אדוניו, זכה לבנים ולבנות ולעבדים ולשפחות ואף לנכסים רבים וזכה לירש בית אדוניו, ולפיכך כשיראה אדם מריבה

בביתו יפרוס שולחנו ויפסיק המריבה מביתו.
והיינו דאמר בו סירא: פתור פתורא פריש מחלוקתו

אות צ

צריך את למיתב ולמיתן - יהא חולקך עם בר טביין

לעולם כשתרצה לישא וליתן השתדל עם אדם שהשעה משחקת לו, ואם אין אתה מוצא אדם שהשעה משחקת לו השתדל עם אדם עני וצדיק ולא תשתתף עם עם הארץ ועשיר. ולעולם יהא אדם נאמן במשאו ומתנו, ואל יתחבר עם מי שאינו הגון לו, שהרי פירש הכתוב דבר זה ואמר (משלי י"ג כ'): "הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע", שכן מצינו באלישע ששימש לאליהו ויצק מים על ידיו ונעשה כמותו. ואל יתחבר עם אדם שהוא רשע שמביאו לידי חשד, כמו שאמר שלמה עליו השלום: "ורועה כסילים ירוע". כמו שמצינו ביהושפט שהתחבר ליהורם בן אחאב מלך ישראל והלך עמו אל רמות גלעד למלחמה, אמר לו הנביא עליו השלום (דברי הימים ב' י"ט): "הלרשע לעזר ולשונא ה' תאהב ובזאת עליך קצף מלפני ה'". ולפיכך יבקש אדם רע טוב ונאמן ויתחבר אליו, ואל יתחבר לרשעים, שכן מצינו שאמר דוד עליו השלום (תהלים ל"א א-ב): "אל תתחר ברעים כי כחציר מהרה ימלו וכירק דשא יבולין".

ומעשה היה באדם אחד שנשתתף עם עם הארץ והלכו שניהם לסחורה לפדינת הים, כשהיו מהלכים בדרך נשא עיניו וראה אותו עם הארץ בקפיצה בעין רעה.

והיינו דאמר בן סירא: צריך את למיסב ולמיתן, יהא חולקך עם בר טביין!

אות ק

קריבא סחורתא אכלתיה מאריה, ורחיקא אכלה למאריה
 לעולם יתן אדם צרכי חיותו וסחורתו בארצו ואל יהי
 עיניו משוטטות בקצה הארץ ללכת, ואל יהרהר בלבו שאם לא
 ירחיק מנהו לא יזדמן לו כלום, שהרי שלמה אמר במשלו
 (מסעי י"ז כ"ד): „ועיני כסיל בקצה הארץ“. וזהו שאמר בן סירא:
 קריבא סחורתא אכלתיה מאריה! ופירוש דבר זה: אדם עושה
 מלאכתו או סחורתו במקומו — האל ירויח לו ואוכל שמן ובריא,
 ואף על פי שהוא עמל ויגע בה שוקט יהיה לאחר כך, וזה
 שאמר דוד המלך עליו השלום (תהלים קכ"ח ב'): „גיע כפיך כי
 תאכל אשריך וטוב לך“. ורחיקא אכלה למאריה — ואף על פי
 שהוא משוטט ועושה סחורות יפות מאכלו מהם במר גפש, והולך
 ברוחק גם ביום, ובליילה שינה בעיניו אינו רואה, ומתירא
 מיושבים על הדרכים ומלסטים הלוקחים גיעו ועמלו, ולא עוד
 שמבקשים את נפשו וגם קבורה לא היתה לו, וזהו שאמר שלמה
 עליו השלום (קהלת ד' ו'): „טוב מלא כף נחת ממלא חפנים
 עמל“. לפיכך צריך האדם להקדים כל מלאכה או סחורה שתהיה
 בביתו ובארצו, והקדוש ברוך הוא ירויח לו ויפסיק שכרו ויצליח
 במעשיו אם בתמים ובאמת הוא עושה מעשיו.
 והיינו דאמר בן סירא: קריבא סחורתא אכלתיה מאריה,
 ורחיקא אכלה למאריה!

אות ר

רחימה קדמאה לית את כפר ביה

לעולם אל ישכח אדם אהבה הנקדמת בין אדם לחבירו,
 וצריך שיהיה לו בלבו ואל יצריכו לאחרים, שהרי כן מצינו
 בדוד מלך ישראל עם יהונתן בן שאול שאהבת נפשו אהבו,

ולא עוד אלא שכרת עמו ברית והשביע שלא יניח אהבתו, שנאמר (שמואל א' י"ח ג'): „ויכרות יהונתן ודוד ברית“, וכן עשה דוד עם בניו אחר שנפטר יהונתן, שנאמר (שמואל ב' כ"ג ז'): „ויחמול המלך על מפיושת בן יהונתן בן שאול על שבועת ה' אשר בינותם“. והקדוש ברוך הוא זכר לישראל אהבת נעורים וברית קדמונים, שנאמר (ירמיה ב' א'): „זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך“. וצריך שלא יעציבו על דבר, ושירויה לו אם היה מצטרך לו, ואל יצריכו לאחרים ושיהא לו נאמן רוח ומכסה דבריו ופשעיו, שכן אמר שלמה עליו השלום (משלי י"ז ס'): „מכסה פשע מבקש אהבה ושונה בדבר מפריד אלוף“, ולא עוד אלא ששומר לבניו אהבת אביהם לאחר שנפטר. וכן מצינו, שכל המכבד את הבנים לאחר פטירת אביהם ויזכור אהבתו שנקדמת עמו — ייטב בעיני אנשי הזמן מאד, והוא פליאה בעיניהם מרוב שכרו אשר יזכור לאוהביו, ויותר שיש דברים הרבה כדאמר בן סירא: רחימא קדמאה, וכן היתה אהבה נקדמת לשניה מתאחדת, ואם היתה מוחזקת בלב — שוה יותר ממשקלי זהב וכסף. ואין חטא גדול יותר מהפרת ברית נעורים ואהבת קדמונים וכופר בהם ומתהפך לשונא, וכך אמר איוב (איוב י' כ"א): „תתהפך לאכזר לי בעוצם ידך תשטמני“.

והיינו דאמר בן סירא: רחימא קדמאה לית את כפר ביה!

אות ש

שיתין מליכיין יהון לך ומליכות נפשך לא תשובך

לעולם כשירצה האדם לעשות דבר ויהיו לו יועצים הרבה לעשות דבר ויהיו לו יועצים הרבה שיגלו על סודו, אל יבנה עצתם ואל ירחיקנה, שהרי כן אמר שלמה עליו השלום (משלי י"ד י'): „לב יודע מרת נפשו“. ואף על פי שהוא יודע עצתו לשוב!

ריך לו שיסקול דבריו עם דבריהם, ויראה את דבריו, ומכריע
 ת כולם, ועושה עצמו, ומרחיק מעצתם, וגולל את לבו ומעשיו
 יוצרו, שהוא גדול העצה ורב העליליה. וכך אמר שלמה
 משלי ט"ז (ג'): "גול אל ה' מעשיך ויכוננו פחשבותיך". ועוד אמר
 וד עליו השלום (תהלים צ"ד י"א): "ה' יודע מחשבות אדם כי
 מה הבל".

והיינו דאמר בן סירא: שיתין מליכין יהון לך ומליכות
 פשך לא תשובך, ופירוש "מליכין" - יוצצין כמו (דניאל ד' כ"ד):
 להן מלכא מלכי ישפר עלך" ותרגום: "לך איעצך - אמלכיןך"!

אות ה

תתיב לך יד כי הות שביעא ולא הות כפינה ושביעא

לעולם ישים אדם את נפשו כאילו כל מעדני עולם אצלו,
 אל יצטרך לבריות, ויראה את נפשו לפני אוהביו ואויביו כמראה
 ישיר נפש, שכן אמר שלמה עליו השלום (משלי י"ג ז'): "יש
 נתעשר ואין כל מתרושש והון רב". ואם ירויח לו המקום לאחר
 ד, אל יראה את עצמו כרעב ששבע, אלא כל ימותיו שמת,
 ומא יבווהו בני עולמו, ויאמרו עליו דברים שאינם הגונים.
 בן יאמרו הגונים במשליהם: לא פקיר אפקר מן גני לא ישבע!
 פירוש זה המשל הערבי: אין בכל העולם עני שיהיה עני
 דולדל כמו עשיר גדול ואינו שבע מעושר!

והיינו דאמר בן סירא: תתיב לך יד כי הות שביעא

לא הות כפינאה!

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח